

Les «tires», a la postguerra espanyola

Una barreja de sadisme, terror i violència: «Aventuras del FBI»

ADULTS I SADISME

Deixant conscientment de banda es-
deveniments editorials que feren Histò-
ria abans de la guerra —del tipus «En
Patufets», «T.B.O.» o la madrilenya
«Gente Menuda»— riscaria de situar
la naixença del «tebeo» tal com avui
entenem, temàticament i estèticament,
amb el nou «Pulgarcito», que reprèn a
partir de 1946 un títol ja conegut però
amb característiques del qual diferien
totalment de la nostra inoblidable re-
cull setmanal de postguerra. Lluís Gas-
par, primera autoritat al nostre país en
matèria que fa referència a l'estudi de les
«tires dibuixades», situa encertadament
«Pulgarcito» com el primer revista es-
panyola que ha creat tot un estil en
el dibuix, amb un humor més a prop
de l'adult que no pas del nen i carac-
terístiques precursors de moltes pu-
blicacions actuals. Per a la meua ge-
neració, doncs, i a nivell de totes les
generacions que hom hi vulgui acarar,
«Pulgarcito» va tenir una importància
molt grossa com la que pogué tenir
«En Patufets» per a les generacions d'a-
ntans de la guerra. I és a partir de
«Pulgarcito» que cal copsar la trajectò-
ria del «tebeo» modern al nostre país.
«Pulgarcito» va arrelar en els cos-
tums del lector (petit i sovint adult) la
historieta com a forma bàsica de narra-
ció humorística. En aquest aspecte,
de la història que hi havia hagut peoners (la revista
«Chicos», per exemple, datada el 1938
especialitzada en la historieta no hu-
morística, fins i tot una mica feixista),
«Pulgarcito» fou el primer setmanari
que aconseguí de mantenir, a través
d'aquesta fórmula narrativa, el prestigi
de personatges i, sobretot, la creació
d'un ambient, d'un món particular de
referència: un cert reflex social, potser,
que feia alhora per a oferir al lector
un contrast ben palès de gustos: al costat
de les historietes còmiques, que re-
presentaven una realitat i uns maldecaps
cotidians, tot fent-ne sàtira, hom pu-
de veure la historieta cèlebre de l'Ins-
pector Dans i, episodis setmanals,
històries heroiques que cantaven els grans
personatges legendaris a través de l'exal-
tació patriòtica i àdhuc religiosa. Hi
havia, per bé que pàlidament, una in-
fluència pedagògica que no arribà a ésser
mai tan ampliada com perquè atenyés un
caràcter instructiu directe. (Tot plegat aleshores
que la cultura, si més no, era un
element de luxe, brandat políticament
i reservat al camp dels privile-

La doble fórmula humorisme-emo-
ció, tan pròpia del «Pulgarcito», tingué
un bon seguici en les publicacions que
s'anaren editant després i el gruix de
les quals pot ben bé ésser dividit entre
el «tebeo» «de per ruire» —«La Risas»,
«D.D.T.»— i les «tires» «d'aventures»,
menys autòctones, hereu més directe
del «comic» americà. (Cal, de passada,
no confondre la denominació americana
«comic» amb els periòdics còmics. A
Amèrica, la denominació «comics» val
per a tota mena d'històries il·lustrades,
siguin còmiques o no.) A Espanya,
mentre la historieta de tipus humorístic
estava fortament arrelada en una
crítica —no pas violenta, és clar— dels
petits costums nacionals, el periòdic
d'aventures s'esmuniya cap a localitzat-
ions més exòtiques i fins el més fa-
mós de tots, el madrileny «Aventuras del
F.B.I.», ho feia amb herois típicament
iànquies que, a més, corrien llurs a-
ventures pels països més impensats: Bor-
neu, Indo-Xina, el Tibet, etc. Hom prou
coneix d'altres exemples: l'«Inspector
Dans» feia vida a Londres; el «Puma»
i «El Coyote», a Mèxic; «Tony» i
«Anita» feien la volta al món en un
circ i «El Guerrero del Antifaz», final-
ment, va tenir les seves peripecies
(que encara no han acabat, a hores
d'ara) pel Nord d'Àfrica. (A propòsit:
seguint potser consignes que ja ens en-
senyaven a col·legi, aquest «Cavaller»
cristià s'entestà a fer-nos creure que la
civilització àrab va ésser d'allò més
bàrbara, cruel i fins inútil.)

Sembla, doncs, que aquella lluita en-
tre el realisme i la fantasia ha estat una
de les constants del «tebeo» espanyol.
Cal retreure, sobretot, la validesa en-
cara actual d'aquests conceptes i allò
que tenen de factor immobilitista, factor
sense el qual fóra impossible de capir
entierament el fenomen «tebeo» —únic

vehicle de lectura a l'abast dels nois
de classe no privilegiada durant els
anys quarantes, cinquantes i àdhuc ara—
però també els pressupòsits intel·lectuals
mitjançant els quals fou educada la
nostra generació. L'immobilisme del
«tebeo» espanyol és tan palès que no
més cal observar els seus herois a l'ac-
tualitat, fent sempre les mateixes coses
i pur amb escriure. El desgavell era tan
aquest segon desenni d'existència, «Zips»
i «Zaps» continuen essent dos «Peters
Pans» afavorits per l'ensopit avantatge
de no créixer. «Luisito», el nebotet de
«Don Pio» i «Doña Benita», ha passat,
si més no, dotze anys sense que li surti
un pèl a les cames. I fins «Florita»,
aquella heroïna petit-burgesa que va
ésser la delícia de les nostres germa-
netes, va haver de pagar ben alta la
necessitat de no resignar-se a l'immo-
bilisme: en fer-se grandeta, allò que
en diuen una «pollita», va desaparèixer
de la circulació. És evident que en abas-
tar el personatge aquella edat difícil,
ja no es podia permetre el luxe d'estar
al marge.

Recordem que el «tebeo», com altrament
tot el que hom publicava, havia
de passar censura prèvia. Aquí hom
pot trobar més d'una explicació a tant
i tant d'immobilisme il·lustrat, que ja
ho havia d'ésser abans d'estar-ne. Una

Faulkner i altres grans personatges que
no havien escrit per influència d'un
raig diví, sinó mitjançant el rar privi-
legi de la intel·ligència.

D'altra banda, hom va deixar passar
per alt moltes coses de les quals potser
arribà massa tard d'adonar-se'n. Sem-
bla talment impossible de creure; però,
dins la rigidesa, hi van haver notables
lapsus dels quals fóra el més important
el sadisme: sadisme en ell mateix i sa-
disme com a portador d'esotèriques des-
viacions eròtiques. En una època en la
qual es prohibia l'aparició de noies
joves i belles al «tebeo», s'oblidaren de
detererrar la càrrega sàdica —sovint
emparada per la religió i el patriotisme—
de molts «tebeos».

Una llista de les diverses fórmules
sàdiques emprades llavors, fóra inex-
haurible. Valdria, però, un petit recull
extret del «Pulgarcito», «tebeo» aleshores
infantil per definició. A l'episodi
setmanal d'Angel Pardo (altrament ex-
cel·lent), hom hi pot trobar les més di-
verses formes de sadisme físic; així, a
«Fe y Heroísmo» (1947) hom descriu
amb imatges punyents el martiri dels
cristians al circ Maximia (aquesta for-
ma de sadisme religiós ha estat d'altra
banda ben protegida en les edicions in-
fantils de llibres com «Fabiola» o «Quo
Vadis?» i també en la política interna

per ramon moix

lleugera experiència en una Editorial
m'obligava a portar setmanalment el
«tebeo» a censura: el resultat és que
mai no n'he pogut capir els mètodes.
Era sempre una corrua de reaccions
imprevisibles, de deixar passar el que
pensaven que no passaria i de no de-
ixar sortir allò que ens semblava blanc
i pur en escriure. El desgavell era tan
gros que ni tan sols no provava una
ideologia. Penso que hom treballava ben
bé per intuïció: els censors de «tebeo»,
es veu que estaven menats per un raig
diví, una mica antulladís, que venia o
no venia: una mena de «si l'encerto l'en-
devino». A un altre nivell, a la mateixa
època, eren malvistos Stendhal, Sartre,

dels col·legis de capellans, «alma mater»
de la major part dels nois de classe mit-
jana a partir dels anys quarantes; a
«Luis de Almanzor», un episodi glo-
rioso de la conquesta del Nuevo Mun-
do, hom assistia a un assaigament i
d'altres martiris més originals, dis-
fressats tots plegats sota la màscara d'un
«Viva Cartagena!» colonialista (l'inefable
Hernán Cortés); a «La rosa de la
muertes», s'insistia en les possibilitats
masoquistes del lector jove, turmentant
el protagonista a còpia de futades... En
d'altres «tebeos», finalment, l'afer anava
més lluny: esclaves que ballen sobre or-
roent, mores desfigurades per un ferro
roig, jueus que han de travessar una

Un personatge de bondat ultraevangèlica i que no cal presentar. Observeu els catalanisms d'un diàleg escrit a Barcelona en castellà

«La Familia Ulises», de Benejam, la més famosa de les «tires» peninsulars. Plena de costumisme testimonial, clarament arrelat a Catalunya.

cula mòbil amb ganivets emmetzinats, al capdavant, l'heroi de tot plegat, el Guerrero del Antifaz», penjat d'una corda sobre una caldera d'oli bullent. L'«Inspector Dan» cercà la fama mitjançant una forma de sadisme menys visible, però potser encara pitjor. Aquesta sèrie inoblidable d'Eugeni Giner va crear una mitologia policíaca que s'enroncava sovint amb l'estil del cinema errorífic dels anys trenta. No va ésser, Jones, casual que en un episodi de «Noche lúgubre» (1950), Eugeni Giner copiés alguns plans de l'enterrament del film de James Whale «El doctor Frankenstein», reprimit no fa gaire i, aleshores, ja un film vell, que la nova generació no havia mai vist. A les historietes de l'«Inspector Dan», de les quals nom recorda «Satán vuelve a la Tierra», «La muerte estrella de cine» i «Misterio en la gran Piràmides», hom hi cerçà sempre l'esglai i, en tant que això, hom va atènyer més d'un cop l'obra nostra. De fet, el «suspenso» final de cada setmana (allò tan corprendor del «continuará») jugava amb l'angoixa del lector, que veia acabar els seus herois a mans d'algun mort resuscitat, en serpent emmetzinat o, com ara la «Stellas» —companyia inevitable de «Dan»— portada en braços pel mateix limoni, que preténia conquerir la ciutat de Londres. Aquesta forma de sadisme espiritual va fer singular fortuna.

En la nostra premsa infantil, el sadisme físic es perpetrava sovint en els herois masculins, ja que hi havia —en tota aquella premsa— una mena de «omniscient» que veia acabar els seus herois a mans d'algun mort resuscitat, en serpent emmetzinat o, com ara la «Stellas» —companyia inevitable de «Dan»— portada en braços pel mateix limoni, que preténia conquerir la ciutat de Londres. Aquesta forma de sadisme espiritual va fer singular fortuna.

semblava un atleta consumat. El noi, «Bill», li seguia els passos i val a dir que si la força hagués respost a aquell ideal de força física que exhibien els nostres herois juvenils, avui no podrien amb nosaltres ni els mateixos «Atlants». El trapezista «Tony» i el company del «Guerrero», «Fernando», corresponien amplament a aquest ideal de força i exhibicionisme. La nova generació, finalment, semblava anar-se a menjar el món.

LA HISTORIETA HUMORISTICA I LA RECERCA DE REALISME

Hi ha diversos personatges del «Pulgarcito» —i també a «La familia Ulises», del «T.B.O.»— que delaten, llegits enguany, una estreta filiació amb la realitat del moment en què foren creats. Aquesta forma de testimoni potser inconscient, és quelcom que avui s'ha perdut a la historieta i que només hom troba en l'acudit del qual la historieta pervé i n'és la culminació. No era difícil de trobar a les historietes d'Escobar, de Penarroya, de Xifre o de Benejam una corrua de referències estrictament circumstancials i, a vegades, fins i tot locals. Val a dir que, dins aquesta subclasseficació de les tendències de les «tires», hi va haver diversos personatges que eren, sobretot, una exaltació de la classe mitjana i en els quals adhuc hom pot anar seguint l'itinerari d'aquesta classe d'ençà de la boirosa postguerra fins a l'arribada del cotxe i el televisor.

L'exemple més palès seria «La familia Ulises», que fa vint anys i escaig que corren pel món sense que cap dels seus personatges hagi envellit un pèl. «La familia Ulises» era una «tira» escrita per força en castellà; però la seva filiació era d'allò més catalana i fins un dels personatges, l'Àvia, mai no arribà a parlar bé el castellà. Si bé no ens va estar mai precisat, els «Ulises» vivien les seves peripècies en un context purament barceloní. Si us mireu un recull de les seves historietes veureu que, al capdavant, tot vé a ésser una mica com aquell verset deliciós de Pere Quart, «Classe Mitja»: els «Ulises» viuen, cada setmana, el món canviant però tammateix igual de la classe mitjana barcelonina. Visitaven la fira dels llibres per Sant Jordi, tenien torreta a la muntanya en arribar l'estiu, anaven a Santa Lúcia per Nadal... Res de més tancat en ell mateix; però potser, també, res de tan nostre. Era, una mica, l'heretatge d'aquell immobilitisme d'«En Patufete», el qual donava a les petites

coses, als petits costums de cada dia, una categoria d'esdeveniment vital. Sense comprometre's mai, Benejam va fer amb els seus personatges un retrat d'aquest petit món que hem tingut tan a prop.

Al mateix nivell testimonial cal situar «Don Pío». Als anys quarantes, aquest oficinista eficaç ens parlava de moltes coses que sentíem dir al nostre entorn: les restriccions, la setmanada que no arriba, l'augment de sou, el luxe que representava anar en un cinema d'estrena, els terminis de la ràdio o de la nevera... A partir de 1952, les coses van canviar i poguérem seguir «Don Pío» a una colònia d'estiu que es deia Sitges. L'estiu de la classe mitjana —aleshores que Sitges era si fa no fa al seu abast— fou magníficament reproduït amb uns «caputs» al natural fets, com en el cas de Benejam, a còpia de petits esdeveniments, costums ben identificables amb aquell lloc i circumstàncies precisos. Com s'esdevenia en el cas de «Casildo Calasparra» i la seva muller, la «Berta», «Don Pío» i «Doña Benita» representaven en llurs aventures tots els anhels de la classe mitjana durant la postguerra. Aquest detall és prou important per a aturar-s'hi una mica: mitjançant l'etern intent de fer el fatxenda propi de la dona, els dibuixants Penarroya i Nadal van estar donant, any rera any, la pruja de la classe mitjana en la seva lluita per aconseguir situar-se a un nivell més important dins la vida del país. A hores d'ara, el desig de «figurar» sovint expressat per «Doña Benita» i la «Berta» pren tota la significació d'un intent de conquesta social.

Tot plegat, no cal dir-ho, no era assimilat críticament per la guita, però explica en part que, durant molts d'anys, les «tires» fossin llegides pels adults. Un «Carpanta», al cap i a la fi, tenia els mateixos drets d'ésser considerat que un antic heroi de la picaresca i val a dir que, dins la realitat esperpèntica que proposava Escobar, dins la recerca permanent d'un tros de vianda que sempre li era negat, «Carpanta», el vagabund, passà per un uni-

vers postbèl·lic (del qual no era exclosa una lleugera crítica als estraperlistes) la imatgeria del qual fa pensar, avui, en un Camilo José Cela. Amb «Zipis» i «Zapes», el mateix dibuixant va crear dos herois de classe mitjana que tenien com a motivació bàsica un plantejament setmanal de la lluita generacional. Recordem que entre els dos nois i el pare, «Don Pantunflo Zapatlilla» (imatge clarificada de determinades actituds patriarcalcs hispàniques) no hi hagué mai ni un sol instant de concòrdia. I és més significatiu quan hom pensa que els dos germans, sempre miraven d'ajudar el pare..., ajut que sortia malament per causa d'alguna secreta predestinació, suposo que «Zipis» i «Zapes» també van dem que «Zipis» i «Zapes» també van néixer als anys quarantes). Per al «D. D.T.», una «tira» més d'adults, que aparegué el 1952 i fou una barreja de «Pulgarcito» i el «Rico tipo» argentí, Escobar va crear «Doña Tula», una sogra fabulosa, una mena de tornado corrosiu, que la censura acabà interdint. En aquests personatges, com ara a les cèlebres «Hermanas Gilda», de Vázquez, hi trobem una destrucció progressiva dels mites familiars. La família ens és mostrada una mica a tall d'obra de Strindberg: els seus elements van formant una estranya dialèctica que, emparada en l'amor de la sang i els lligams de tot ordre, no és altra cosa que l'element corrosiu necessari a determinades formes de sadisme espiritual.

«Las Hermanas Gilda» o la destrucció dels mites del lligam familiar

Jack i Bill, herois de les aventures de l'FBI, una de les sèries més llegides a tota la península

Dins l'actitud de pessimisme general pregonada per un «Carpanta», cal situar «Doña Urraca», que representa tota la negror de què anava amarada l'època. Era un personatge típicament «expressionista», les historietes del qual deixaven veure sempre, si més no, enterraments o corrues de gent que feien cua pel pa o feli, amb la targeta de racionalment a la mà. Avui, aquesta imatge de sordidesa general que desfilava la circumstància de «Doña Urraca», es produïa en el «revisador» d'una manera ràpida. A l'època del pessimisme, «Doña Urraca» va tenir l'encert d'èsser l'encarnació física: era un monstre que sortia del gran maldecap col·lectiu. Potser és per això que, a partir dels anys cinquantes, en humanitzar-se la circumstància, el personatge va perdre aquella força tètrica que era tot el seu valor. Enguany, de la primitiva «Doña Urraca», ja no en queda res. Recordem també «Don Berrinche», la malignitat del qual fou, com la de «Doña Urraca», encarnació del pessimisme general. Oposat a ambdós, «Gordito rillo» es va fer cèlebre en enlairar la bondat fins als límits de l'estúpidesa. Era un personatge entranyable, que es feia estimar amb el sol impacte de la seva aparença rodanxona.

Què en resta, tanmateix, de l'antic «Pulgarcito»? Tindrem a les mans un dels darrers exemplars; però serà inútil el comparar-lo amb els de fa deu o vint anys. El dibuix s'ha estil·litzat fins a un punt que només vol conservar les característiques psicològiques essencials dels personatges peoners. També els ha canviat amb el temps. Una aurèola de comoditat brolla del modern «Pulgarcito». Del dinamisme que caracteritzava personatges com «Carioco», el foll, la «Gilda», «Heliodoro Hipotenuso», la mateixa «Doña Urraca», a penes en resta res. El «Reporter Tribuletes» ha perdut aquella dinàmica constant que li atorga Cifré, aleshores que el periodisme era, encara, un ofici una mica exòtic. D'altres personatges han desaparegut fa temps i els que hi resten són subordinats a aquella estètica estil·litzada que contrasta vivament amb el barrocisme — potser degut a la imperació — del dibuix dels primers temps. De fet, també cal comptar que ara, els seus d'ahir ens ho mirem amb una altra mena de prudència. Potser un estil de mitjança impossible.

EVOLUCIÓ DEL «COMIC» A ESPANYA

Barcelona ha estat i continua essent el centre veritable del «tebeo» escrit (!) a castellà. L'Editorial Valenciana, que editava el «Guerrero del antifaz» i «Roberto Alcázar y Pedrín» — a més del famós «Jaimito» — va gaudir, també, d'un cert auge; a Madrid, Editorial Roldán tingué, amb «Aventuras del F. El» i «Jaque blanco», un gran moment de popularitat. L'hegemonia d'aquestes editorials — acabdillades per la Bruguera barcelonina — va ésser disputada a partir de 1953 amb la irrupció massiva

de «tires» sud-americanes, de les quals foren les més famoses «Supermana», «Polky», «El conejo de la suerte» (després popularitzat mitjançant la T.V.) i «La pequeña Lulú». Actualment, els herois de la T.V. han conquerit un lloc molt important en l'apreciació del públic infantil i en aquests dos últims anys hem pogut trobar als quioscos aventures colorivoles de la gosseta «Marilyn», la nena que anunciava el detergent «Ese», «Los Picapiedras», els herois de «Bonanza» i, com a cas extrem de difusió, «La familia Telerín». Aquestes «tires» han pogut, si més no, retornar els petits lectors a un univers de benèfica que semblava haver estat desterrat definitivament per la violència i l'acudit contat. Veient l'acceptació actual de les dues vessants — violència i benèfica —, avui més que mai s'imposa una mena de «tires» que faci alguna cosa més que entretenir. La grandesa dels antics herois — imaginatius o no — ha estat desterrada sota una allau d'històries embrotoladores les quals exploten, sense que ningú sembli enrogir-se'n, els gustos més elementals d'un vast públic.

Així, en un article publicat per C. Alonso de los Rios a la revista «Triunfo», hom establí la llista següent de temàtica de les «tires» espanyoles, el 1963.

Aventures diverses	18 %
Aventures de l'Oest	17 %
Humorístiques	15,40 %
D'amor	7,20 %
Policiaques	9,35 %

Val a dir que en els últims quatre anys, la part amor — o sigui, melodrames sentimentaloides — ha tingut una crecuda remarcable, sobretot, en allò que fa al desenvolupament entre el nostre públic del gust envers els anomenats «Foto-Romanzos», de tanta difusió a Itàlia i a França de la guerra ençà i que a casa nostra han trigat tant d'arrel·lar-se. Els prepararen el camí les novel·letes il·lustrades, en forma de «tires», que també conten històries romàntiques. La «mística de la feminitat», troba en aquest material bon punt per a engrair-se. Trobarem que, en aquest aspecte, la premsa infantil i juvenil femenina ha fet un salt vertiginós. Als anys quarantes, el «tebeo» essencialment per a nenes era la «Florita» el qual, almenys, tenia algun propòsit de tipus educatiu, per bé que limitat sempre a aquella «mística de la feminitat» (receptes de cuina, biografies de dones famoses, regles de societat...). Hi havia, a més, els inefables contes de fades, del tipus de la col·lecció «Azucena» i epigones. Això, a partir del final dels anys cinquantes, es convertí en la «tira» romàntica, el nucli de la qual sol ésser la noia treballadora o de classe mitjana que acaba maridant-se amb l'encarregat del despatx o bé es fa actriu de cinema.

En el terreny de la violència hem tingut de tot i de tota mena de colors. Recordem l'èxit obtingut per la sèrie «Hazañas bélicas», dibuixada per Boixcar i que solia pregonar un pacifisme ingenu, un rabement de pau al qual hom arribava després d'haver gaudit de tota mena d'escorçaments i bata-

Una altra prova de l'èxit de les «tires»: a França ja surten impreses a la roba

lles. Era com ara fruit de la guerra per tal de, després, pensar en la pau. Avui, les novel·letes il·lustrades són sovint de tema bèl·lic, policia i interplanetari. Hom hi troba a vegades l'aparició d'algun heroi individual — com ara «James Bonds» o l'agent de la «C.I.P.O.L.»; però ja no són originals del «comic», sinó que pervenen directament del cinema o de la T.V. Aquestes novel·letes desenvolupen una aventura única, que comença i s'acaba en ella mateixa. La

famosa voga del «continuar» sembla haver passat — almenys entre nosaltres — i, per tant, el personatge com a institució ha perdut — llevat d'alguns casos — la vigència de què gaudií antany.

Però hi ha una cosa que encara no ha estat feta per les «tires» o el «tebeo» o comservilla anomenar-ho. Una tasca educativa — potser partint de pressupòsits menys estrictes que els de «Cavall Fort», que és, amb tot, un esforç considerable — podria ésser fàcilment

«Doña Urraca» encarnava en ella mateixa tota una època de pessimisme postbèl·lic

compatible amb l'entreteniment que les «tires» dibuixades han de produir. Hom ha anat arribant fins a un domini tècnic que enlaira aquesta experiència a una mena de petit art. Però hi ha, abans que altra cosa, la urgència d'una presa de consciència per part dels editors respecte a la importància del mitjà que tenen a les mans. I que mentre les «tires» explòtin el subdesenvolupament dels seus lectors en comptes de fer per enlairar-los el nivell cultural, no podrà deixar d'ésser — malgrat els seus valors estètics — altra cosa que un de tants mitjans d'embrotoliment popular.

Dos matrimonis en els quals es reconeixia tota una classe mitjana nostra. («Don Pio» i «Doña Benita», del dibuixant Peñarroya)